

Scenario's voor
invoering van
praktijknabije LOB
in de bovenbouw
van het vmbo

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Scenario's voor invoering van praktijknabije LOB in de bovenbouw van het vmbo

Viola van Lanschot Hubrecht
Jan Sniekers

slo

December 2008

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2008 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: Viola van Lanschot Hubrecht; Jan Sniekers

Redactie: Viola van Lanschot Hubrecht; Jan Sniekers

Eindredactie: Viola van Lanschot Hubrecht

Met dank aan: Stéfanie van Tuinen; Adviesgroep vmbo

Informatie

SLO

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Secretariaat vmbo-mbo

Telefoon (053) 4840 663

Email: vmbo-mbo@slo.nl

Internet: slo.nl

AN: 5.4625.156

Inhoud

Inleiding	5
1. Wat vraagt de wetgever met betrekking tot LOB?	7
2. De huidige praktijk van LOB in de verschillende leerwegen van het vmbo	11
3. Verschijningsvormen van LOB in de bovenbouw van het vmbo	13
4. Doelen van praktijknabije LOB	15
5. Scenario's voor invoering van praktijknabije LOB	17
Bijlage 1 Ambities vastleggen t.a.v. LOB	29
Bijlage 2 Quickscan	31
Literatuurlijst	35

Inleiding

Het vmbo is voor leerlingen een schooltijd waarin veel keuzes gemaakt moeten worden. In het licht van een zich ontwikkelende beroepswens en (beroeps)identiteit moeten leerlingen kiezen voor een leerweg, een sector met bijbehorende verplichte vakken en keuzevakken en een vervolgopleiding. We onderscheiden de volgende in het oog springende keuze- en beslismomenten in het leven van vmbo-leerlingen.

Meestal vallen die samen met overgangen van de ene naar de andere onderwijsfase:

- Van basisschool naar voortgezet onderwijs, waarbij leerlingen en ouders mede afhankelijk van het advies van de basisschool en dikwijls het resultaat van de Cito-toets een schooltype binnen het voortgezet onderwijs kiezen: vmbo/vmbo-tl/havo/vwo/gymnasium.
- Van onderbouw naar bovenbouw vmbo waarbij leerlingen een sector- en een leerwegkeuze maken.
 - In de basisberoepsgerichte leerweg (bb), de kaderberoepsgerichte leerweg (kb) en de gemengde leerweg (gl) is de keuze gericht op het kiezen van een sectoraal beroepsgericht programma of van een intersectoraal programma.
 - In de theoretische leerweg (tl) maken leerlingen de sectorkeuze, op veel scholen pakketkeuze genoemd, doorgaans in de loop van leerjaar 3.
- Van vmbo naar ROC waarbij de leerlingen een opleiding kiezen en daarmee een niveau en een leerweg kiezen (beroepsopleidend of beroepsbegeleidend).
- Van 4 vmbo-tl naar 4 havo en vervolgens naar hbo.
- Van 4 vmbo-tl naar mbo en vervolgens naar hbo.
- Van 3 havo naar 4 vmbo-tl en vervolgens naar mbo.

Voor een deel van de leerlingen gaat het niet goed met de keuzes die zij moeten maken. De minste problemen lijken er te zijn met de sectorkeuze in de onderbouw. Er wordt weinig geswitcht in de bovenbouw en de meeste leerlingen behalen hun diploma. Daarna wordt het beeld minder positief. Van de leerlingen met een diploma gaat 72 procent door naar het mbo. Ruim een derde daarvan gaat volgens Van Esch en Neuvel (2007) naar niveau 1 of 2, bijna tweederde naar niveau 3 of 4. In het mbo switchen leerlingen veelvuldig van opleiding en het uitvalpercentage is hoog. Deze problemen worden veroorzaakt doordat leerlingen te weinig in staat gesteld worden beroeps- en opleidingsbeelden te ontwikkelen en onvoldoende toegerust worden met loopbaancompetenties. Door de ontwikkeling van loopbaancompetenties wordt de leerling in de gelegenheid gesteld keuzes te maken, een arbeidsidentiteit te ontwikkelen en sturing te geven aan zijn loopbaan.

Leerlingen die keuzes moeten maken moeten zichzelf leren kennen voordat ze sturing kunnen geven aan hun loopbaan. Daarbij is een complicerende factor dat leerlingen in het vmbo op zeer jonge leeftijd keuzes moeten maken. Dit stelt hoge eisen aan de inhoud en de kwaliteit van loopbaanoriëntatie en begeleiding. Willen scholen de leerling centraal stellen en aandacht besteden aan de individuele loopbaan van de leerling dan zal daar binnen het programma structureel aandacht aan besteed moeten worden. Deze publicatie is dan ook bedoeld als een handreiking voor managers, coördinatoren, decanen en mentoren die serieus werk willen maken van LOB en zowel visie als beleid aan willen scherpen. De hoofdstukken bevatten naast achtergrond-

informatie ook praktische informatie waarmee u direct aan de slag kunt om LOB een stevige plaats in de school te geven.

Leeswijzer

Allereerst schetsen we in hoofdstuk 1 het wettelijk kader met betrekking tot LOB. In hoofdstuk 2 geven we een algemeen beeld van de huidige praktijk van LOB in het vmbo. In hoofdstuk 3 gaan we hier gedetailleerder op in door enkele verschijningsvormen van LOB te beschrijven die in de literatuur genoemd zijn. Het doel van LOB komt in hoofdstuk 4 aan de orde. Het laatste hoofdstuk bevat de scenario's van LOB die uitgewerkt zijn in leerroutes. Met dit hoofdstuk kunt u praktisch aan de slag om LOB in de eigen school vorm te geven.

1. Wat vraagt de wetgever met betrekking tot LOB?

Inleiding

Het vmbo is voor leerlingen een schoolperiode waarin veel keuzes gemaakt moeten worden. Leerlingen moeten kiezen voor een leerweg, een sector en een vervolgopleiding. Het maken van deze keuzes is voor leerlingen in de leeftijd van 12 - 16 jaar een lastige klus.

Zowel in het vmbo als in het mbo vinden er momenteel veel ontwikkelingen en activiteiten plaats op het gebied van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). In dit hoofdstuk beschrijven we de wettelijke kaders met betrekking tot LOB, voor zowel het vmbo als het mbo.

Het vmbo

In de vmbo-examenprogramma's worden in de preambule zes algemene onderwijsdoelen omschreven die voor alle vakken en beroepsgerichte programma's gelden. Dit zijn:

1. Werken aan vakoverstijgende programma's
2. Leren uitvoeren
3. Leren leren
4. Leren communiceren
5. Leren reflecteren op het leer- en werkproces
6. Leren reflecteren op de toekomst

Ieder vak of programma geeft een eigen invulling aan de onderwijsdoelen. Voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding is het doel Leren reflecteren op de toekomst het meest relevant: de leerling leert, door te reflecteren op het eigen cognitieve en emotionele functioneren, zicht te krijgen op de eigen toekomstmogelijkheden en interesses. Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

- 6.1 het inventariseren van de eigen mogelijkheden en interesses;
- 6.2 het onderzoeken van de mogelijkheden voor verdere studie;
- 6.3 het zicht krijgen op beroepen, de beroepspraktijk en actuele ontwikkelingen daarbinnen;
- 6.4 de rol en het belang van op school geleerde kennis, inzicht en vaardigheden voor het maatschappelijk leven (dagelijks leven, vrije tijd, vrijwilligerswerk);
- 6.5 de kenmerken van de arbeidsmarkt op dit moment en in de nabije toekomst;
- 6.6 de organisatie van branches en bedrijven;
- 6.7 het beoordelen van de eigen mogelijkheden en interesses in het licht van vervolgstudie, beroepen en maatschappelijk functioneren;
- 6.8 het kunnen maken van een verantwoorde keuze voor een vervolgopleiding.

Naast de algemene onderwijsdoelen in de preambule maakt Oriëntatie op leren en werken of Oriëntatie op de sector deel uit van de eindtermen van elk vak en elk beroepsgericht programma in het vmbo. Deze oriëntatie is wettelijk voorgeschreven. Onderstaande fragmenten uit het examenprogramma's vmbo voor wiskunde en zorg en welzijn-breed tonen de doelen die hierbij gesteld worden. Deze worden vanaf schooljaar 2007 – 2008 in het SE getoetst.

Bron: Examenprogramma vmbo wiskunde

WI/K/1 Oriëntatie op leren en werken

1. De kandidaat kan:

- zich oriënteren op het belang van wiskunde voor de eigen loopbaan en voor zijn functioneren in de maatschappij;
- een relatie leggen tussen wiskundige kennis en vaardigheden en de beroepspraktijk.

Bron: Examenprogramma vmbo zorg en welzijn-breed

ZW/K/1 Oriëntatie op de sector

1. De kandidaat heeft inzicht in:

- de doelgroepen en werkvelden in de branche van zorg en welzijn en uiterlijke verzorging;
- de eigen toekomstmogelijkheden;
- de zorg en welzijn- en uiterlijke verzorgingsbranche.

Het mbo

In het kader van 'een leven lang leren' is er in de afgelopen jaren ook in het mbo een aantal ontwikkelingen geweest met betrekking tot LOB. In dit verband is het document Leren, Loopbaan en Burgerschap van groot belang.

Het document Leren, Loopbaan en Burgerschap (april 2007) beschrijft de kwalificatie-eisen op het gebied van het functioneren als werknemer en burger in de maatschappij. Deze eisen staan naast de eisen die gesteld worden aan deelnemers om als beginnend beroepsbeoefenaar te starten. Die beroepseisen staan in het kwalificatiedossier. Het document Leren, Loopbaan en Burgerschap geeft samen met het betreffende kwalificatiedossier richting aan een mbo-opleiding. Een deelnemer moet niet alleen aan de eisen uit het kwalificatiedossier voldoen, maar ook aan de eisen zoals ze gesteld zijn in het document Leren, Loopbaan en Burgerschap. Is één van beide onvoldoende dan komt de deelnemer niet in aanmerking voor diplomering.

In het document Leren, Loopbaan en Burgerschap worden leren, loopbaan en burgerschap nader uitgewerkt in kerntaken, werkprocessen en competenties, op dezelfde manier als bij de beroepsbekwaamheid in de kwalificatiedossiers. Zie hieronder de kerntaken en werkprocessen voor leren en loopbaan:

Kerntaak	Werkprocessen
1. Benoemt zijn eigen ontwikkeling en gebruikt middelen en wegen om daarbij passende leerdoelen te bereiken	1.1 Benoemt leerdoelen voor de eigen ontwikkeling. 1.2 Inventariseert geschikte manieren van leren. 1.3 Kiest bij de situatie en bij zichzelf passende manieren van leren. 1.4 Plant zijn eigen leerproces en voert het uit. 1.5 Evalueert de gekozen manier van leren.
2. Stuurt de eigen loopbaan	2.1 Reflecteert op eigen kwaliteiten en motieven. 2.2 Onderzoekt welk werk er is en wat bij hem past. 2.3 Stuurt de eigen loopbaan en onderneemt acties die daarbij nodig zijn.

Conclusie

Zowel in het vmbo, door de algemene onderwijsdoelen en de examenprogramma's, als in het mbo door het document Leren, Loopbaan en Burgerschap, geeft de overheid het belang van loopbaanoriëntatie aan. Doelen om de beroeps- en opleidingskeuze van leerlingen te ondersteunen zijn expliciet benoemd.

Hieruit blijkt dat loopbaanoriëntatie niet als 'vrijblijvend' of 'facultatief' kan worden beschouwd. Het is in het vmbo en het mbo een wettelijke verplichting om vorm te geven aan LOB!

2. De huidige praktijk van LOB in de verschillende leerwegen van het vmbo

Om een realistisch beeld te geven van de huidige praktijk van loopbaanoriëntatie en begeleiding dienen we rekening te houden met de complexiteit van diverse leerwegen in het vmbo. Achtereenvolgens beschrijven we de praktijk van LOB in de onderbouw, LOB in de bovenbouw van de basisberoepsgerichte, de kaderberoepsgerichte en de gemengde leerweg en vervolgens geven we een beschrijving van LOB in de onder- en bovenbouw van de theoretische leerweg. Zonder hierbij goede activiteiten en initiatieven te kort te willen doen beperken we ons in het geven van een algemene indruk van de praktijk van LOB in het vmbo

LOB in de onderbouw van de beroepsgerichte leerwegen

Het vmbo kent vier leerwegen: de basisberoepsgerichte leerweg (bb), kaderberoepsgerichte leerweg (kb), gemengde leerweg (gl) en theoretische leerweg (tl). Aan het eind van de tweede klas maakt de leerling in het algemeen, met uitzondering van de tl-leerling, naast een definitieve leerwegkeuze een keuze voor één van de vier sectoren: Techniek, Zorg en welzijn, Economie en Groen. Daarnaast bieden steeds meer scholen intersectorale programma's aan waardoor de sectorkeuze vervalt. In de onderbouw van de beroepsgerichte leerwegen worden leerlingen in hun keuze ondersteund door de ervaringen die zij opdoen tijdens praktische sectororiëntatie (PSO). Door het uitvoeren van realistische en sectorspecifieke opdrachten ervaren leerlingen waar het in een bepaalde sector om draait. Hierbij maken scholen dikwijls gebruik van de eigen praktijklokalen. PSO is meestal een binnenschoolse aangelegenheid, waarbij incidenteel een bedrijf wordt bezocht.

LOB in de bovenbouw basis, kader en gemengde leerweg

In klas 3 en 4 krijgen leerlingen een beroepsgericht programma waarbij de beroepsoriëntatie veelal in het teken staat van de afdeling die ze volgen. Bijvoorbeeld binnen de afdeling Zorg en welzijn-breed richt de oriëntatie zich op die werkvelden die relevant zijn voor de sector. In de meeste gevallen werken leerlingen binnen de beroepsgerichte programma's aan levensechte opdrachten in de zogenoemde werkplekkenstructuur en gaan zij zowel in klas 3 als klas 4 op stage. Omdat scholen er vaak van uit gaan dat de leerling zijn bestemming heeft bepaald is er dikwijls geen sprake meer van een *brede* loopbaanoriëntatie waarin keuzes opnieuw tegen het licht worden gehouden. Bij de ondersteuning van het keuzeproces heeft de decaan een centrale rol. Het komt regelmatig voor dat leerlingen na het vmbo niet verwant doorstromen en bijvoorbeeld kiezen voor een opleiding in de economische of technische richting terwijl zij het beroepsgerichte programma Zorg en welzijn gevolgd hebben.

LOB in de onder- en bovenbouw van de theoretische leerweg

De theoretische leerweg is in de meeste gevallen een op zichzelf staande leerweg, niet gerelateerd aan de andere leerwegen van het vmbo. De ervaring leert dat in de onderbouw van de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo meer aan praktische sectororiëntatie (PSO) gedaan wordt dan in de onderbouw van de theoretische

leerweg. Wat die laatste leerweg betreft, maakt het een verschil of deze deel uitmaakt van een brede vmbo-school (met de nodige praktijklokalen), een zelfstandige school is of gekoppeld is aan een havo-vwo.

In de bovenbouw maakt *Oriëntatie op leren en werken* deel uit van de eindtermen van elk vak van het vmbo en is dus wettelijk voorgeschreven. Dit heeft echter geen prioriteit bij de vakdocenten. Toch moeten ook de leerlingen in de theoretische leerweg naast vakken voor hun pakket, kiezen voor een sector. Steeds meer scholen voeren om de sectorkeuze van de leerlingen te ondersteunen een intersectoraal programma als zevende in.

In de meeste gevallen maken leerlingen in de loop van de derde klas een sectorkeuze. Dit wordt vanwege pragmatische redenen vaak pakketkeuze genoemd wordt. Het is niet verwonderlijk dat de sectorkeuze niet leeft bij deze groep leerlingen. Mede hierdoor wordt het kiezen van een vervolgopleiding in het vierde leerjaar moeilijk voor leerlingen.

3. Verschijningsvormen van LOB in de bovenbouw van het vmbo

Bij hun onderzoek naar Succesfactoren in loopbaanoriëntatie en -begeleiding binnen het vmbo en mbo hebben Meijers en Kuijpers een typologie van verschijningsvormen van LOB opgesteld. Zij komen daarbij tot zes ideaaltypische modellen van LOB-praktijken. Deze modellen kunnen geplaatst worden op een continuüm dat loopt van 'traditionele LOB' naar 'volledig in het curriculum geïntegreerde LOB'. Om een beeld te krijgen van LOB op uw school kunt u gebruik maken van de quickscan in bijlage 2.

We zetten de modellen hieronder op een rijtje, steeds voorzien van een kenmerkende vraag zoals de onderzoekers die geformuleerd hebben:

<i>Modellen van LOB-praktijken</i>	<i>Kenmerkende begeleidingsvraag</i>
Geen LOB-model	"Kun je niet beter wat anders gaan doen?"
Adviesmodel	"Misschien helpt een afspraak met de decaan."
Beroepscompetentieprofiel-model	"Pas je al bij je werk?"
Ondersteuning-model	"Gaat het nog goed?"
Loopbaanperspectief-model	"Past het werk bij jou?"
Partnerschap-model	"Wat heb je nodig?"

Op drie van de zes modellen gaan we wat uitgebreider in. We geven een karakteristiek van de twee uiterste vormen van LOB en van één van de tussenmodellen (het Ondersteuning-model)¹.

Het Advies-model

Deze vorm van loopbaanoriëntatie en -begeleiding is klassikaal, aanbodgestuurd, binnenschools en gericht op informatieoverdracht. LOB is er min of meer buiten de opleiding geplaatst of wordt er als apart vak gezien. In dit model vindt LOB plaats met behulp van een schoolboek voor beroepskeuze, een beroepskeuzetest en (één keer per jaar) een gesprek met de decaan. Deze aanpak heeft doorgaans nauwelijks invloed op de keuzes van leerlingen ten aanzien van beroep en vervolgopleiding.

¹ Een uitvoerige beschrijving van de modellen is te vinden in *Samenvatting: 'Van decaan tot levensloopbaan. Een onderzoek naar de toepassing van loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het (v)mbo.'* Dit onderzoek maakt deel uit van het onderzoek *Succesfactoren in loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) in vmbo en mbo, dat wordt uitgevoerd olv F. Meijers en M. Kuijpers*

Het Ondersteuning-model

In dit model gaat het om scholen die LOB vormgeven met behulp van instrumenten als Persoonlijke Ontwikkelingsplannen (POP's) en portfolio's. Omdat LOB-activiteiten er niet frequent voorkomen, hebben die instrumenten nog geen structurele plek gekregen in de leerloopbaan van de leerling. Kenmerkend voor dit model is dat zelfsturing, reflectie en dialoog wel al enigszins toegepast worden maar dat de inzet ervan nog niet optimaal is: de leerling reflecteert aan de hand van schriftelijke opdrachten en er is nauwelijks sprake van een dialoog tussen docenten en leerling.

Het Partnerschap-model

In dit model is LOB gericht op de levensloopbaan. Dit betekent dat de leerling, zijn persoonlijke ontwikkeling en zijn wensen en ambities het uitgangspunt vormen voor het leerproces. De ontwikkeling van een arbeidsidentiteit en van loopbaancompetenties is er verweven met het gehele programma. Het programma wordt aangepast aan de leerbehoeften van de leerling. De leerlingen doen praktijkervaringen op buiten de school en oefenen invloed uit op de inhoud, voortgang en evaluatie van hun leerloopbaanproces. Reflectie, werkexploratie en loopbaanplanning zijn structureel in het programma opgenomen. Docenten voeren de dialoog met de leerling.

Volgens bovenstaand onderzoek en een onderzoek van Oomen en Goris (2004) wordt LOB op de meeste vmbo-scholen op een traditionele wijze (volgens het advies-model) vormgegeven. Tegenover de traditionele vorm van LOB staat de in het curriculum geïntegreerde vorm van LOB (partnerschap-model), waarbij LOB integraal onderdeel uitmaakt van het onderwijsprogramma. In de huidige praktijk blijken er geen vmbo-scholen te zijn die verder gaan dan het ondersteuning-model. Dat scholen LOB echter meer en meer serieus nemen, blijkt uit het feit dat zij allerlei initiatieven nemen tot het opzetten van experimenten met een andere aanpak van LOB zoals blijkt uit de publicatie Kiezen moet je kunnen van de Taskforce jeugdwerkloosheid (2007).

4. Doelen van praktijknabije LOB

Waarom een andere benadering van LOB?

Tot enkele generaties geleden traden veel jongeren, als het ging om beroep en levensloop, bijna vanzelfsprekend in de voetsporen van hun vaders en moeders. De individualisering van de afgelopen decennia heeft ervoor gezorgd dat de keuzemogelijkheden met betrekking tot studie en werk enorm zijn toegenomen. Daarnaast is de verhouding tussen werk en privé veranderd. De keuzen die ouders, vrienden of kennissen maken, zijn voor de kinderen niet meer richtinggevend voor de inrichting van de levensloop. Zij worden steeds meer gedwongen zélf keuzes te maken.

Tegelijkertijd dwingen veranderingen in de internationale economische verhoudingen steeds meer tot het maken van keuzes. De overgang van een overwegend industriële naar een diensten- en kenniseconomie draagt ertoe bij dat steeds minder werknemers de zekerheid van een vaste baan voor het leven kan worden geboden. Steeds meer werknemers krijgen daardoor te maken met een loopbaan waarin zij tijdens hun werkzame leven enkele keren van bedrijf, branche, functie of beroep wisselen. Zij zullen daarbij de juiste keuzes moeten kunnen maken.²

Terwijl enerzijds van jongeren wordt gevraagd dat zij zelf keuzes kunnen maken ten aanzien van hun arbeids- en levensloopbaan, wordt de wereld van arbeid en beroep anderzijds steeds onoverzichtelijker. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het afnemende aantal eenduidige beroepen, zoals dat van bakker, slager of onderwijzer, en het onevenredig toenemende aantal functies.³ Al met al maakt dit het kiezen er niet makkelijker op. Volgens Kuijpers en Meijers vraagt het omgaan met en het benutten van het toegenomen aantal keuzemogelijkheden en keuzemomenten om de ontwikkeling van een *zelfsturend vermogen* bij jongeren. Jongeren moeten, vanwege de onvoorspelbaarheid van hun arbeidsloopbaan, leren reflecteren over hun mogelijkheden en wensen en daarbij hun kansen leren herkennen wanneer die zich voordoen. Dit gaat veel verder dan een eenmalige keuze voor een studie of een beroep. Het gaat om de ontwikkeling van een *arbeidsidentiteit*.

De ontwikkeling van een arbeidsidentiteit

Onder arbeidsidentiteit wordt verstaan: de zekerheid die iemand heeft over zichzelf, de opleiding, de toekomst en het zelfvertrouwen dat hij hieraan ontleent. Zo iemand kan antwoord geven op de vragen:

- Wat voor soort mens ben ik: wat is mijn levensthema, wat drijft mij?
- Wat voor soort werk past bij mij: kan ik in het werk dat ik ambieer, het soort mens zijn dat ik denk te zijn?

Voor de vormgeving van LOB betekent dit dat leerlingen directe ervaringen moeten kunnen opdoen in de beroepspraktijk en dat de daar opgedane ervaringen het

² De beschrijving van deze ontwikkelingen is ontleend aan Kuijpers, M., Meijers, F. & Bakker, J. (September 2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?*

³ Volgens Meijers, F. (voordracht in Enschede, 11 juni 2007) gaat het daarbij om 5500 beroepen en ca 2000 functies in 1976 en om 1073 beroepen en ca 23.000 functies in 2003.

uitgangspunt zouden moeten zijn voor het leer- en keuzeproces. Pas dan kan er sprake zijn van *praktijknabije* LOB.

Doelen van praktijknabije LOB

Om zichzelf te kunnen sturen in de loopbaan en een arbeidsidentiteit te ontwikkelen, moeten de leerlingen beschikken over de volgende *loopbaancompetenties*⁴:

<i>Loopbaancompetenties</i>	<i>Reflectie op de vragen:</i>
Capaciteitenreflectie: zicht krijgen op eigen mogelijkheden en interesses	<ul style="list-style-type: none"> - Wie ben ik? - Wat kan ik?
Motievenreflectie: zicht krijgen op eigen drijfveren	<ul style="list-style-type: none"> - Wat wil ik? - Wat drijft mij? - Wat past bij mij?
Werkexploratie: zicht krijgen op werk en beroepen	<ul style="list-style-type: none"> - Wat heeft de arbeidsmarkt mij te bieden? - Hoe kan mijn toekomstige werk eruit zien? - Past het werk bij mij?
Loopbaansturing: zicht krijgen op wat geleerd is en nog geleerd moet worden, ook in relatie tot vervolgopleidingen	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe maak ik keuzes? - Hoe plan ik mijn toekomst? - Wat heb ik nodig? - Welke opleiding past bij mij?
Netwerken: zicht krijgen op het belang van contacten met personen en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe leg en onderhoud ik contacten - Welke contacten kunnen belangrijk zijn?

Praktijknabije LOB stelt zich ten doel deze loopbaancompetenties bij leerlingen te ontwikkelen. Dat betekent dat de leerlingen zichzelf in de loop van hun schoolloopbaan en verdere leven steeds makkelijker op het juiste moment de goede vragen stellen en daarop reflecteren. De ontwikkelde competenties blijven een leven lang bruikbaar en waardevol.

Loopbaancompetenties strategisch van karakter

In literatuur over competenties worden loopbaancompetenties *als strategisch* beschouwd. Mensen die deze beheersen, hebben een 'fijne neus' voor het op de juiste wijze communiceren met de juiste mensen over hun eigen werk, hun competenties en de ontwikkeling daarin. Zij zijn goed geïnformeerd over de toestand van bedrijven en weten daardoor in welke behoefte zij in zo'n bedrijf zouden voorzien. Zij kunnen 'zichzelf ook verkopen' op een bij situaties passende wijze, zij weten hoe zij het over hun sterke en minder sterke kanten kunnen hebben. Zij hebben ook goed voor ogen hoe zij zich in het werk hebben ontwikkeld, tegen welke grenzen van het werk zij oplopen en welke kwaliteiten zij bij een volgende stap in hun loopbaan graag zouden willen realiseren. Zij zetten hun kwaliteiten in als schaakstukken op een schaakbord en opereren daarmee strategisch.
(Bron: Dossier- en portfoliovorming en de leerloopbaan in VO, SLO 2005)

⁴ De loopbaancompetenties zijn ontleend aan Kuijpers, M., e.a. (2006); de reflectievragen zijn uitwerkingen van SLO.

5. Scenario's voor invoering van praktijknabije LOB⁵

Door de Adviesgroep vmbo zijn scenario's ontwikkeld voor de inrichting van de bovenbouw van het vmbo. "Het zijn fictieve beelden van mogelijke toekomstige situaties", aldus de Adviesgroep vmbo. Het zijn modellen waarmee een school intern het gesprek kan voeren over haar positie en over de koers die zij voor de nabije toekomst (ca 5 jaar) zou willen uitzetten.

Eén van de aspecten die in deze scenario's aan bod komt, is Loopbaanoriëntatie – en begeleiding.

De Adviesgroep vmbo en SLO hebben samen het LOB-aspect in scenario's uitgewerkt. Met behulp van dit hoofdstuk kunnen school- en teamleiders, decanen, mentoren en docenten een eigen programma voor LOB uitwerken, uitgaande van een voorkeur voor een bepaald scenario. Het hoofdstuk bevat talloze lessuggesties en ideeën voor opdrachten die bruikbaar zijn in alle vier de leerwegen.

Vier scenario's voor vmbo-bovenbouw

De scenario's van de Adviesgroep vmbo zijn opgebouwd rond de twee belangrijkste dilemma's van het vmbo, zoals hieronder te zien is op de horizontale en verticale as van het model. Het eerste dilemma gaat over de functie van het vmbo: is die vooral gericht op het opleiden voor arbeid en beroep of gaat het in het vmbo meer om de oriëntatie op de toekomst? Het tweede dilemma gaat over de mate waarin leerlingen eigen keuzes kunnen maken bij de vormgeving van het onderwijs.

De twee dilemma's zijn uitgewerkt in vier scenario's:

- Scenario Blauw: Op weg naar een beroep! In dit scenario staat de toeleiding van leerlingen naar de arbeidsmarkt centraal. De essentie is het voorbereiden op een beroep.
- Scenario Rood: Volg je interesse! In dit scenario gaat het ook om beroepsvoorbereiding, maar is er meer ruimte voor individuele keuzes van leerlingen door het combineren van een kernprogramma met verschillende keuzeonderdelen.
- Scenario Groen: Leren voor het leven! In dit scenario staat brede vorming voor de toekomst centraal. De essentie is het ontwikkelen van talenten van leerlingen.
- Scenario Wit: Word wie je bent! In dit scenario gaat het om brede vorming, maar met een sterk accent op eigen keuzes en eigen verantwoordelijkheid.

⁵ Leerroutes voor LOB zijn ook voor € 15,00 te bestellen bij de afdeling verkoop van SLO. De map bevat twee vouwbladen in kleur. Op het ene vouwblad wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van beroepsbeelden, het andere vouwblad gaat in op de ontwikkeling van opleidingsbeelden. Downloaden is mogelijk via www.slo.nl

LOB scenario's

Elke school stelt zich bij Loopbaanoriëntatie- en begeleiding tot doel haar leerlingen op de juiste plek te krijgen. Om scholen hierbij te ondersteunen hebben de Adviesgroep vmbo en SLO samen scenario's voor LOB ontwikkeld. Per scenario is aangegeven wat de visie is op LOB, en welke keuzes er voor de hand liggen als het gaat om inhoud, vormgeving, leerlingbegeleiding, sectorkeuze, samenwerking in de regio en de rol van het vervolgonderwijs. De scenario's zijn ontwikkeld voor alle leerwegen. De cursieve tekstdelen zijn bedoeld voor de gemengde en theoretische leerweg en vervangen in dat geval, gezien vanuit deze twee leerwegen, het andere tekstdeel.

BB/KB/GL/TL	Blauw	Rood	Groen	Wit
Visie op LOB	Onze LOB is gericht op het ontwikkelen van een beroepsidentiteit.	Onze LOB is gericht op het ontwikkelen van een arbeidsidentiteit.	Onze LOB is gericht op het in beeld krijgen van een toekomstperspectief.	Onze LOB is gericht op het versterken van zelfsturing.
Inhoud van LOB	De dialoog tussen leerling en begeleider gaat over het eigen functioneren in een beroep of beroepenveld.	De dialoog tussen leerling en begeleider gaat over het maken van keuzes voor toekomstige werksituaties.	De dialoog tussen leerling en begeleider gaat over het maken van levenskeuzes ten aanzien van werk, zorg en vrije tijd.	De dialoog tussen leerling en begeleider gaat over het ontwikkelen van zelfsturing.
Vormgeving	Onze LOB is georganiseerd rondom het beroepsgerichte programma.	Onze LOB is georganiseerd rondom het beroepsvoorbereidende programma.	Onze LOB maakt integraal onderdeel uit van het vmbo-programma.	Onze LOB volgt en ondersteunt de ontwikkeling van de leerloopbaan van de leerling.
Leerlingbegeleiding	We leggen de verantwoordelijkheid primair bij de vakdocent.	We leggen de verantwoordelijkheid primair bij de loopbaanadviseur.	We leggen de verantwoordelijkheid primair bij de mentor.	We leggen de verantwoordelijkheid primair bij de persoonlijke coach.
Sectorkeuze	Elke leerling kiest eind leerjaar 2 voor een specifieke sector of afdeling. <i>Elke leerling kiest in leerjaar 3 voor een specifieke sector.</i>	We bieden elke periode in leerjaar 3 en 4 de mogelijkheid een keuze te maken.	Wij streven naar uitstel van definitieve sectorkeuze van de leerling.	Het moment van sectorkeuze is geheel vrij en is aan de individuele leerling.
Samenwerking in de regio	Onze partners in de regio bieden de leerlingen de mogelijkheid om praktijkervaring op te doen in reële beroepssituaties.	Onze leerlingen kiezen uit een modulair pakket van (beroepsgerichte) verbredende en verdiepende activiteiten dat samen met de partners in de regio wordt vormgegeven.	Onze leerlingen worden zich bewust van hun talenten en mogelijkheden door oriënterende activiteiten binnen ons netwerk van bedrijven, instanties en instellingen.	Onze leerlingen zetten zelf een oriëntatietraject uit waarin ze ontdekken waar hun competenties liggen en waar hun motivatie naar uit gaat.
Rol van het vervolgonderwijs	Onze leerlingen hebben de mogelijkheid om ervaring op te doen in een specifieke beroepsopleiding in het mbo.	Onze leerlingen hebben de mogelijkheid om ervaring op te doen in verschillende instroomdomeinen van het mbo.	Onze leerlingen hebben de mogelijkheid kennis te maken met de manier van werken in het mbo. <i>Onze leerlingen hebben de mogelijkheid kennis te maken met de manier van werken in het vervolgonderwijs.</i>	Onze leerlingen hebben de mogelijkheid om authentieke ervaringen op te doen op basis van de vraag van de leerling.

Leerroutes voor LOB

SLO heeft op basis van deze scenario's concrete leerroutes voor LOB uitgewerkt. Daarbij wordt eerst aandacht besteed aan het ontwikkelen van beroepsbeelden bij leerlingen, en daarna aan het ontwikkelen van opleidingsbeelden. Beide trajecten bestaan uit verschillende fasen: een introductie-, een oriëntatie-, een verkenning- en een verdiepingfase. Per fase worden er lessuggesties gegeven en ideeën voor opdrachten aangereikt. De fasen hoeven niet per se allemaal apart te worden doorlopen, soms kunnen opdrachten uit opeenvolgende fasen met elkaar worden gecombineerd. Ook hoeft het werken aan de ontwikkeling van beroepsbeelden niet geheel te zijn afgerond voordat er wordt gestart met het traject van de opleidingsbeelden: in tijd kan dit gedeeltelijk overlappen.

Werkwijze

- Stap 1: Een (team op) school verdiept zich met behulp van de zogenaamde Ambitiebox van de Adviesgroep vmbo in de scenario's en spreekt haar ambitie uit en legt deze vast. (Als hulpmiddel om ambities vast te leggen kan bijlage 1 gebruikt worden.)
- Stap 2: De betrokkenen bij de ontwikkeling van een programma voor LOB nemen de in stap 1 gezamenlijke ambitie als vertrekpunt. Met behulp van de LOB-scenario's inventariseren en bespreken zij wat de gezamenlijke visie betekent voor de inhoud van LOB, voor de vormgeving en voor de andere aspecten uit het schema. Dat kan ertoe leiden dat de oorspronkelijke voorkeur sterker van kleur wordt maar ook dat de oorspronkelijke voorkeurskleur op bepaalde aspecten wordt gemengd met een andere kleur. Dat is niet erg, als er tenminste niet sprake is van tegenstrijdige en onmogelijke combinaties; de visie kan er duidelijker door worden.
- Stap 3: Met de gemaakte keuze voor een (mengvorm van) scenario ('s) wordt de overstap gemaakt naar de uitgewerkte leerroutes. Aansluitend bij hun voorkeur laten betrokkenen zich inspireren door de aangereikte lessuggesties en ideeën voor opdrachten. Zij kijken hoeveel tijd er voor het gehele traject beschikbaar is en hoe zij het programma in grote lijnen willen indelen. Zie voor verdere aanwijzingen over organisatie, begeleiding en voor uitgewerkte lesvoorbeelden de volgende twee publicaties: 'Verbindend leren. Praktijk nabije beroepsoriëntatie in de gemengde en theoretische leerweg' en 'Praktijk nabije LOB in de theoretische leerweg'. Beide publicaties zijn te bestellen bij SLO of te downloaden op www.slo.nl.

De oriëntatie op de havo

De leerroutes zijn uitgewerkt voor de doorstroom naar mbo. Dit betekent niet dat tl-leerlingen niet kunnen doorstromen naar de havo. Ons uitgangspunt is echter dat ook deze leerlingen zich eerst oriënteren op het mbo. Daarmee kan worden voorkomen dat zij bij eventueel negatief advies voor havo zich te weinig een beeld hebben kunnen vormen van de mogelijkheden die het mbo biedt. Hieronder volgen enkele suggesties voor de oriëntatie op havo, voorlichtingsdagen buiten beschouwing gelaten:

- Een dag meelopen met een havo-klas.
- Een grote op de havo gerichte opdracht, zelfstandig uitvoeren.
- Een Praktische Profiel Opdracht (PPO) uitvoeren in het kader van de profielkeuze.

Leerroutes voor LOB: ontwikkeling van beroepsbeelden

	LOB-scenario's	Blauw	Rood	Groen	Wit
Introductie	<p>Doel: Zelfbeeld verkennen. De leerling vormt zich, in indirect contact met de wereld van arbeid en beroep, een eerste beeld van de eigen interesses en mogelijkheden.</p> <p>Inhoud van de begeleiding⁶</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beeld vormen van leerlingen op basis van levensverhaal van leerlingen, gesprek met ouders en collega's • Aandacht hebben voor privésituaties • Praten over interesses en ambities • Nagaan of de leerling een realistisch zelfbeeld heeft 	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Geef een opdracht waarbij de leerling een (creatief) product maakt over zichzelf en zich daarbij plaatst te midden van verschillende beroepsrichtingen van de gekozen sector (bijvoorbeeld binnen techniek, niveau 2/3: monteur; bijvoorbeeld binnen Zorg en welzijn, niveau 3/4: apothekersassistent. Laat de leerling een relatie leggen met zijn eigen ervaringen, interesses en ambities).</p>	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Laat de leerling een keuze maken uit opdrachten waarbij de leerling een (creatief) product maakt over verschillende beroepsrichtingen (bijvoorbeeld via internet of met de camera naar buiten) en dit in verband brengt met zijn eigen ervaringen, interesses en ambities.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Geef een opdracht waarbij de leerling een (creatief) product maakt over de keuzes die volwassenen in zijn omgeving bij de invulling van hun leven hebben gemaakt. De uitkomsten legt hij naast zijn eigen ervaringen, interesses en ambities.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Richt de leersituatie zo in dat elke leerling afhankelijk van zijn ervaringen en zelfbeeld zelf een keuze leert te maken voor een bepaalde (creatieve) opdracht. Zorg voor voldoende verschillende prestaties. Het keuzeproces is even belangrijk als het product.</p>
		<p>Ideeën voor opdrachten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Maak gebruik van diverse digitale testen: leerstijlen, keuzestijlen, capaciteiten, interesses. - Geef een redelijk volledig beeld van je ervaringen tot nu toe in een (afgeschermd) weblog. Denk aan: hobby's, diploma's, testen, vrijwilligerswerk, baantjes. - Verbeeld je toekomstdroom op creatieve wijze (bijvoorbeeld: verhaal, gedicht, poster, fotoreportage, video, film). - Maak een reclamespotje / poster over jezelf: De B.V. "IK". - Interview je ouders over jou! - Schrijf je CV. - Teken je levenspad met bergen en dalen: Wat zijn je hoogte- en dieptepunten van je leven en welke eigenschappen heb je nodig gehad om uit die dieptepunten te komen. 			

⁶ De inhoud van de begeleiding is ontleed aan: Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het? (2006). *Kuijpers, M., Meijers, F. & J. Bakker.*

Oriëntatie

Doel: Oriëntatie in de wereld van arbeid en beroep. Leerlingen vormen zich, door bezoeken aan bedrijven en maatschappelijke instellingen, een beeld van de werkzaamheden, functies en/of rollen van mensen. Zij spiegelen hun bevindingen aan de eigen interesses en kunnen op basis daarvan aangeven wat zij verder willen verkennen.

Lesactiviteit

Geef een opdracht waarbij de leerling een inventariserend onderzoek doet naar **werkzaamheden en functies van beroepsbeoefenaren** en daarbij een vergelijking maakt tussen

- ofwel verschillende beroepen in een bepaalde sector (bijvoorbeeld de sector economie: inkoper, boekhouder)
- ofwel dezelfde beroepen in uiteenlopende werksituaties (bijvoorbeeld: de secretaresse in het ziekenhuis en de secretaresse in een garagebedrijf).

Lesactiviteit

Laat de leerling een keuze maken uit opdrachten waarbij hij een inventariserend onderzoek doet naar de werkzaamheden en de functies van **verschillende beroepsbeoefenaren**.

Lesactiviteit

Geef een opdracht waarbij de leerling een inventariserend onderzoek doet naar de werkzaamheden, functies en rollen die mensen in verschillende **maatschappelijke situaties, instellingen en bedrijven** vervullen.

Lesactiviteit

Richt de leersituatie zo in dat elke leerling **zelf een keuze leert te maken** voor een inventariserend onderzoek naar één of meerdere beroepssituaties waarvoor hij een bijzondere interesse heeft.

	<p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over ervaringen • Praten over de zin van het werk voor de maatschappij • Praten over de betekenis van werk • Praten over interesses en ambities • Helpen de oriënterende ervaringen te verbinden met capaciteiten en wensen 	<p>Ideeën voor opdrachten</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ga met een fototoestel op pad en maak foto's van ofwel bedrijven ofwel beroepen ofwel mensen. Wat is het nut van de bedrijven? Wat is het belang van de beroepen? Wat houdt mensen bezig? Richt met foto's en een tentoonstelling in en maak een ordening (sectoren, leventhema's, arbeidsgebieden). - Ga met een fototoestel op pad en maak foto's van bedrijven en beroepen en orden deze in vier sectoren en maak een muurkrant. - Verken verschillende beroepen via familie en vrienden. "Waar ben je nu zo druk mee?" - Onderzoek in een veelomvattende bedrijfssituatie (bijvoorbeeld in een recreatiepark, een zorginstelling, een groot kantoor) waarin verschillende sectoren vertegenwoordigd zijn, verschillende beroepen (Carrousel) - Observeer functies en werkzaamheden in een bepaald bedrijf en trek conclusies. - Vergelijk gelijkwaardige beroepen in verschillende werksettings en trek conclusies. - Verdiep je in de wereld van vrijwilligers. Wat doen die en wat is hun motivatie. - Hoe ervaren mensen die onbezoldigd werk doen de overheersende opvatting in de samenleving over onbetaald werk? - Bezoek (de sites van) brancheorganisaties (MKB) en vergelijk. 			
<p>Verkenning</p>	<p>Doel: De leerling vormt zich, door in bepaalde situaties op zoek te gaan naar de positieve en negatieve kanten van een beroep of taak, een zo realistisch mogelijk beeld van bepaalde beroeps- en/of levenssituaties. Na deze ervaring maakt de leerling de balans op: wat wil ik op basis van mijn ervaringen tot nu toe, in het vervolg van het LOB-traject verder uitdiepen?</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling zich een realistisch beeld kan vormen van de positieve en negatieve kanten van de door hem gekozen beroepen binnen de sector.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Laat de leerling een keuze maken uit opdrachten waarbij hij met bepaalde beroepsbeoefenaren gesprekken gaat voeren en zich zodoende een realistisch beeld kan vormen van de werkzaamheden.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling met bepaalde mensen in bepaalde beroeps- en levenssituaties gesprekken gaat voeren en zich zodoende een realistisch beeld kan vormen van hun werkzaamheden, taken en rollen.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Richt de leersituatie zo in dat elke leerling zelf een keuze leert te maken voor een prestatie waarbij hij een gesprek gaat voeren met een beroepsbeoefenaar waarin hij geïnteresseerd is.</p>
	<p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over praktijkervaringen • Herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten • Praten over dilemma's in werk 	<p>Ideeën voor opdrachten</p> <ul style="list-style-type: none"> - Interview beroepsbeoefenaren in verschillende werksettings en trek conclusies. Kijk naar de leuke en minder leuke aspecten van het beroep. Wat moet je kennen en kunnen? Wat zijn carrièremogelijkheden, werktijden en salaris? - Maak een promotieposter voor een bedrijf of instelling. - Maak een poster over je levensthema: Waar maak je je nou altijd druk om? Wat raakt je, altijd weer? - Verzamel personeelsadvertenties waar je interesse naar uitgaat. 			

	<ul style="list-style-type: none"> • Nagaan of een realistisch beroepsbeeld bestaat • Praten over interesses en ambities • Helpen ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen • Vragen naar leerwensen 	<ul style="list-style-type: none"> - Stel een vacature op voor een beroep waar je interesse naar uitgaat. - Schrijf een sollicitatiebrief waarin je je (vervolg)keuze motiveert. - Bekijk diverse beroepenfilms. - Nodig een gastspreker uit. - Maak een spel (kwartet, memory, bingo) met de kennis die je hebt over verschillende beroepen. 			
Verdieping	<p>Doel: De leerling gaat diverse aspecten van een beroep aan den lijve ervaren. Hij voert als 'beroepsbeoefenaar' in een bedrijf of instelling of voor een bepaalde branche, waarin hij is geïnteresseerd, beroepsspecifieke activiteiten uit. Na deze ervaring maakt de leerling opnieuw de balans op: wat betekent deze ervaring voor het vervolg van het LOB-traject?</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over praktijkervaringen • Praten over dilemma's in werk • Nagaan of een realistisch beroepsbeeld bestaat • Herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten • Nagaan of een realistisch zelfbeeld bestaat • Praten over interesses en ambities • Helpen de 'echte' ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen 	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling een beroepsspecifieke activiteit uitvoert in de gekozen sector, bij voorkeur in een bedrijf of instelling.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Laat de leerling een keuze maken uit opdrachten waarbij hij een beroepsspecifieke activiteit uitvoert, bij voorkeur in een bedrijf of instelling.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling een (beroeps) specifieke taak uitvoert, bij voorkeur in een maatschappelijke situatie of instelling of in een bedrijf.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Richt de leersituatie zo in dat elke leerling zelf een keuze leert te maken voor een prestatie, waarbij hij in een bedrijf of instelling van zijn voorkeur een beroepsspecifieke activiteit uitvoert.</p>
		<p>Ideeën voor opdrachten</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bied diverse vormen van (snuffel)stages aan in de maatschappij en of het bedrijfsleven. - Bied keuzeopdrachten aan waarin leerlingen maatschappijspecifieke activiteiten kunnen oefenen zoals begeleiden, verzorgen, organiseren, onderhouden etc. - Bied keuzeopdrachten / bedrijfssimulaties aan waarin leerlingen beroepsspecifieke activiteiten kunnen oefenen zoals: ontwerpen, verzorgen, organiseren, administreren, verslaglegging,.....etc. - Bijvoorbeeld: Kruip in de huid van de verkoopmedewerker van het reisbureau <ul style="list-style-type: none"> o Kruip in de huid van de elektricien o Kruip in de huid van de onderwijsassistent 			

Leerroutes voor LOB: ontwikkeling van opleidingsbeelden

	LOB-scenario's	Blauw	Rood	Groen	Wit
Introductie	<p>Doel: De leerlingen vormt zich door het bezoeken van open dagen en voorlichtingsmarkten een beeld van het ROC en/of het AOC.</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over ervaringen • Praten over de zin van het volgen van een opleiding • Nagaan of een realistisch opleidingsbeeld bestaat • Praten over interesses en ambities • Helpen ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen • Vragen naar leerwensen 	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Geef een opdracht waarbij de leerling zich voor zijn gekozen sector een beeld vormt van het ROC of het AOC en van de professionele vormgeving van de leeromgeving.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Laat de leerling een keuze maken uit opdrachten waarbij hij zich voor de verschillende sectoren een beeld vormt van het ROC of het AOC en van de professionele vormgeving van de leeromgeving.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Geef een opdracht waarbij de leerling zich voor verschillende sectoren een beeld vormt van het ROC of het AOC en van de professionele vormgeving van de leeromgeving.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i></p> <p>Richt de leersituatie zo in dat elke leerling zelf een keuze leert maken voor (een) bepaalde sector(en) om zich een beeld te vormen van het ROC of het AOC en van de professionele vormgeving van de leeromgeving.</p>
		<p>Ideeën voor opdrachten</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bezoek open dagen van ROC en/of AOC. - Bezoek voorlichtingsmarkten. 			

<p>Oriëntatie</p>	<p>Doel: De leerling vormt zich, met behulp van internet of door bezoeken aan ROC en/of AOC, een beeld van de inhoud van de opleidingen. Zij spiegelen hun bevindingen aan de eigen capaciteiten en ambities en kunnen op basis daarvan aangeven wat zij verder willen verkennen.</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over ervaringen • Praten over interesses en ambities • Praten over motieven • Praten over de betekenis van een diploma • Helpen ervaringen te verbinden met capaciteiten en wensen 	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling voor zijn sector een inventariserend onderzoek doet naar de inhoud en vormgeving (BOL, BBL) van de opleidingen van het ROC en/of AOC.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Laat de leerling een keuze maken uit opdrachten waarbij hij een inventariserend onderzoek doet naar de inhoud en vormgeving (BOL, BBL) van de opleidingen van het ROC en/of AOC.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling een inventariserend onderzoek doet naar de inhoud en vormgeving (BOL, BBL) van de opleidingen van het ROC en/of AOC.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Richt de leersituatie zo in dat elke leerling zelf een keuze leert maken voor (een) bepaalde opleiding(en) om een inventariserend onderzoek te doen naar de inhoud en vormgeving (BOL, BBL).</p>
<p>Verkenning</p> <p>Doel: De leerling vormt zich door in diverse opleidingen een kijkje te nemen een zo realistisch mogelijk beeld van de opleiding. Na deze ervaring maakt de leerling de balans op: wat wil ik op basis van mijn ervaringen tot nu toe, in het vervolg van het LOB-traject verder uitdiepen?</p>		<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling in de door hem gekozen sector met mbo-deelnemers gesprekken gaat voeren om zich een realistisch beeld te vormen van de opleidingen binnen de sector.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Laat de leerling kiezen met welke mbo-deelnemers hij gesprekken gaat voeren om zich zodoende een realistisch beeld te vormen van uiteenlopende opleidingen.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de leerling met mbo-deelnemers gesprekken gaat voeren om zich zodoende een realistisch beeld te vormen van verschillende opleidingen en de maatschappelijke betekenis daarvan.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Richt de leersituatie zo in dat elke leerling zelf een keuze leert maken voor (een) bepaalde opleiding(en) om gesprekken te voeren met mbo-deelnemers zodat hij zich een realistisch beeld kan vormen van de opleidingsmogelijkheden.</p>

	<p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over ervaringen • Herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten • Nagaan of een realistisch opleidingsbeeld bestaat • Praten over interesses en ambities • Helpen ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen • Vragen naar leerwensen 	<p>Ideeën voor opdrachten</p> <ul style="list-style-type: none"> - Interview mbo-deelnemers in verschillende opleidingen. Wat was de moeilijkste, meest interessante, meest uitdagende opdracht? Wat heb je daarvoor nodig gehad? - Maak een (foto, geluid, film) reportage over de opleidingsweek van een mbo-deelnemer. - Ga met de mbo-deelnemer een dag mee op stage en schrijf een verslag. - Loop een dagje mee met een mbo-deelnemer en maak een verslag. - Schrijf een sollicitatiebrief waarin je je (vervolg)keuze motiveert. - Maak een overzicht van competenties die horen bij de opleiding waar je interesse naar uitgaat. - Bekijk diverse beroepenfilms. Wat was de meest interessante beroepenfilm. - Organiseer een informatiemarkt over opleidingen en beroepen voor en door vmbo-leerlingen en mbo-deelnemers. - Peer-voorlichting: voorlichtingsactiviteiten door mbo deelnemers aan vmbo-leerlingen. Waar moet de kiezende vmbo-leerling op letten? 			
Verdieping	<p>Doel: De leerling gaat in de praktijk ervaren wat de opleiding van hem vraagt. Hij voert als aankomend mbo-deelnemer (een) praktijkopdracht(en) uit. Na deze ervaring maakt de leerling zijn opleidingskeuze.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de vmbo-leerling een module of opdracht uitvoert voor de opleiding van zijn keuze.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Laat de leerling kiezen met welke mbo-deelnemer hij aan een verdiepende opdracht wil werken.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Geef een opdracht waarbij de vmbo-leerling samen met een mbo-deelnemer gedurende een bepaalde periode werkt aan een verdiepende opdracht.</p>	<p><i>Lesactiviteit</i> Richt de leersituatie zo in dat elke leerling zelf een keuze leert maken voor een prestatie waarbij hij een verdiepende activiteit in het mbo uitvoert.</p>
	<p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over praktijkervaringen • Praten over interesses en ambities • Praten over dilemma's Nagaan of een realistisch opleidings- en beroepsbeeld bestaat • Herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten • Nagaan of een realistisch zelfbeeld bestaat <p>Helpen de stapeling van ervaringen te verbinden met een keuze voor een opleiding.</p>	<p>Ideeën voor opdrachten</p> <ul style="list-style-type: none"> - Betrek mbo-deelnemers (als buddy) bij de opzet, uitvoering en presentatie van het sectorwerkstuk op het vmbo - Participeren in mbo-projecten waarin vmbo-leerlingen met mbo deelnemers samenwerken in bij voorkeur levensechte projecten - Volg een aantal middagen onderwijs op het mbo (onderwerpen en lessen dienen op elkaar afgestemd te worden) - Laat de vmbo-leerling een dag met een mbo-deelnemer meelopen wanneer deze stage loopt. 			

Internetbronnen voor LOB

Op internet is gezocht naar sites die de beroepsoriëntatie kunnen ondersteunen. Enkele relevante sites hebben we hieronder bij elkaar gezet. Brancheorganisaties hebben hun eigen sites, informatie hierover is te vinden op de site van colo, www.colo.nl.

www.123test.nl	Een site met verschillende testen
www.testjgedrag.nl	Een site met verschillende testen
http://www.carrieretijger.nl	Een site met informatie om je loopbaan richting te geven. Vooral gericht op hbo. Biedt ook informatie over bijvoorbeeld solliciteren, CV's en legt competentiebegrippen uit.
www.totaljobs.nl	Zoeksite met vacatures
www.beroepenbeeldbank.kennisnet.nl	Een site met videoclips over beroepen
www.kominhetleerbedrijf.nl	Site met beroepsoriënterende activiteiten
http://www.jouwtechniek.nl/	Met onder andere een talentscan (test) op het technische vlak
http://www.techniekinbeeld.nl	Korte films over technische beroepen
http://www.vmbocarrousel.nl	Informatie over de carrouselprojecten voor het vmbo
www.scholieren.tv	Diverse films over opleidingen, beroepen en branches, toekomsttest en informatie over studies en werk
http://jongeren.werk.nl	Site van CWI met informatie over werk voor jongeren
http://werken.kennisnet.nl	Site met indeling: wat wil ik? wat kan ik? Wat kan er? En: Hoe kies ik? Mogelijkheden om door te linken naar andere relevante sites
http://www.kiezenvoorjeleven.nl	Informatie voor leerlingen die door willen stromen naar het havo
http://www.beroepenkrant.nl	Met een speciale knop voor vmbo/mbo. Verschafft op diverse aspecten zoals carrièremogelijkheden en salaris informatie over beroepen en geeft via filmfragmenten informatie over opleidingen.
www.mbowijzer.nl (ecabo)	Informatie over opleidingen en beroepen in de economie
www.mbogroen.nl	Informatie over opleidingen en beroepen in de groene sector
www.kieseensector.kennisnet.nl	Beelden van beroepen
www.skillstalents.nl	Samenwerking tussen vmbo en mbo, leerlingen en docenten, door middel van wedstrijdopdrachten over de beroepspraktijk

Bijlage 1 Ambities vastleggen t.a.v. LOB

Aanbodsturing	
<i>Op weg naar een beroep!</i>	<i>Leren voor het leven!</i>
Visie	Visie
Inhoud	Inhoud
Vormgeving	Vormgeving
Leerlingbegeleiding	Leerlingbegeleiding
Sectorkeuze	Sectorkeuze
Samenwerking in de regio	Samenwerking in de regio
Rol van het vervolgonderwijs	Rol van het vervolgonderwijs
<i>Volg je interesse!</i>	<i>Word wie je bent!</i>
Visie	Visie
Inhoud	Inhoud
Vormgeving	Vormgeving
Leerlingbegeleiding	Leerlingbegeleiding
Sectorkeuze	Sectorkeuze
Samenwerking in de regio	Samenwerking in de regio
Rol van het vervolgonderwijs	Rol van het vervolgonderwijs
Vraagsturing	

Opleiden voor arbeid en beroep

Oriëntatie op de toekomst

Bijlage 2 Quickscan

Hoe is de praktijk bij ons op school?

- Kies per categorie één uitspraak die het best bij de huidige schoolsituatie past.
- Zet een kruisje bij de uitspraak en vul de score in die bij de uitspraak hoort.
- U vindt de scores op de volgende bladzijde.

Onderwijsvisie			score
1A		Op onze school staat LOB los van het lesgeven.	
2A		Onze school is praktijkgericht en de beroepscompetenties zijn leidend voor de inrichting van ons onderwijsprogramma.	
3A		Leerlingen die problemen hebben met ons onderwijsprogramma adviseren we het ergens anders te gaan proberen.	
4A		LOB is er op gericht leerlingen binnen hun gekozen beroepsrichting de juiste opleidingskeuze te laten maken	
5A		Binnen onze school is de leerling en zijn levensloopbaan de basis waarop het onderwijs wordt vormgegeven.	
6A		De ontwikkeling van loopbaancompetenties vormt een belangrijke deel van de opleiding.	
Programma			score
1B		Het LOB-programma wordt ondersteund met een LOB-methode.	
2B		Docenten zijn in de eerste plaats vakdocent en de decaan en de mentoren zijn voor het oplossen van studie- en keuzeproblemen.	
3B		Algemene vakken zijn zoveel mogelijk geïntegreerd met het beroepsgerichte programma.	
4B		Er worden alleen beroepskeuzetesten gebruikt om de interesse van de leerling te peilen.	
5B		Binnen het onderwijsprogramma zijn incidenteel LOB-activiteiten opgenomen.	
6B		Het onderwijsprogramma wordt afgestemd op de behoefte van de individuele leerling.	
Begeleiding			score
1C		Docenten geven leerlingen incidenteel feedback over hun loopbaanwens en loopbaankeuze.	
2C		De vorm van begeleiding van leerlingen is gericht op het behalen van een diploma.	
3C		Elke leerling heeft minstens 4 keer per jaar een individueel gesprek met een begeleider over zijn loopbaanwens.	
4C		De docent coacht de leerling en daarbij dient het ontwikkelingsportfolio van de leerling als instrument.	

5C	Docenten zijn leer- en loopbaancoaches en voeren regelmatig reflectiegesprekken met leerlingen.	
6C	Leerlingen reflecteren regelmatig schriftelijk op bewijzen van hun competentieontwikkeling.	
Leertijd & leeromgeving		score
1D	Reflectie, werkexploratie en loopbaansturing zijn structureel in het programma opgenomen.	
2D	Binnen de school zijn er weinig keuzemogelijkheden ten aanzien van leertijd en leeromgeving.	
3D	Het programma rondom beroeps- en studiekeuze wordt klassikaal en tijdens het mentoruur afgenomen.	
4D	Momenten voor reflectie zijn niet in het rooster vastgelegd.	
5D	De leerlingen plannen hun leertijd en kiezen hun leeromgeving.	
6D	Er is structureel tijd gepland in het rooster voor LOB van leerlingen.	

Score Quickscan

Onderwijsvisie	Punten	Programma	Punten	Begeleiding	Punten	Leertijd & leeromgeving	Punten
1A	2	1B	3	1C	2	1D	5
2A	3	2B	1	2C	1	2D	1
3A	1	3B	5	3C	3	3D	2
4A	4	4B	2	4C	6	4D	4
5A	6	5B	4	5C	5	5D	6
6A	5	6B	6	6C	4	6D	3

- Zet per categorie de behaalde score uit op de ontwikkelingslijn LOB
- De getallen (1 t/m 6) op de ontwikkelingslijn corresponderen met de zes verschijningsvormen. Onder aan de bladzijde kunt u voor ieder van de categorieën aflezen bij welke verschijningsvorm de LOB bij u op school past.

Ontwikkelingslijn Onderwijsvisie

Geen ontwikkeling van
loopbaancompetenties en

Wel ontwikkeling van
loopbaancompetenties en

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Ontwikkelingslijn Programma

Aanbodgestuurd

Vraaggestuurd

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Ontwikkelingslijn Begeleiding

Feed back geven

Dialogoog voeren

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Ontwikkelingslijn Leertijd & leeromgeving

Binnenschools

Buitenschools

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Literatuurlijst

Commissie Boekhoud (2001). *Doorstroomagenda*. Den Haag: Ministerie van OCW

Esch, W. van & Neuvel, J. (2007). *Stroomlijnen. Onderzoek naar de doorstroom van vmbo naar havo*. Cinop, 's Hertogenbosch

Kenniscentrum Handel KCH (2004). *Het kiezen van een mbo opleiding*. Ede: Kenniscentrum Handel

Kuijpers, M., Meijers, F. & Bakker, J. (september 2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?* Driebergen: HPBO

Lanschot Hubrecht, V. van, Sniekers, J., Zeelenberg, T., Groothengel, P., Spek, W., Rooijen, J. van, et al. (2006). *Verbindend leren. Praktijknabije beroepsoriëntatie in de gemengde en theoretische leerweg*. Enschede: SLO

Lanschot Hubrecht, V. van, Sniekers, J., & Hilten, J. van (2008a). *Praktijknabije LOB in de theoretische leerweg*. Enschede: SLO

Lanschot Hubrecht, V. van & Sniekers, J. (2008b). *Leerroutes LOB. De vmbo-scenario's praktisch uitgewerkt voor de vier leerwegen*. Enschede: SLO

LDC (1997). *Zicht op arbeid*. Leeuwarden: LDC

Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (februari 2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren; loopbaancompetenties in het (v)mbo*. Driebergen: HPBO

Meijers, F., & Kuijpers, M. *Samenvatting: Van decaan tot levensloopbaan*

Oomen, A., & Goris, M. (2004). *LOB in het vo*. Utrecht

Stuurgroep Competentiegericht Beroepsonderwijs (april 2007). *Document Leren, Loopbaan en Burgerschap*. Te downloaden via: <http://www.bveraad.nl>

Taskforce jeugdwerkloosheid (2007). *Kiezen moet je kunnen*

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplan-ontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo